

O stylistice našich autorů

Jak již bylo vícekrát řečeno i napsáno, jedním z hlavních poslání Chemických listů je pečovat o český odborný jazyk, kterým se píše texty o chemii. Nechme pro tentokrát stranou správnost názvosloví a terminologie, jakož i ortografické detaily, a zaměřme se na to, jak se naši autoři vyjadřují, zda jsou jejich věty srozumitelné, jednoznačné a formulačně úsporné.

Není to tak dávno, co se v naší redakci vedla diskuse o tom, zda a do jaké míry mají redaktori zasahovat do autorské stylistiky. Část z nás prosazovala, že by redaktor měl autorovi ponechat jeho styl co nejméně dotčený a opravovat jen opravdu nesrozumitelná místa nebo vysloveně chybné vazby či přímo anakoluty („Oxycelulóza patří mezi jeden z nejrychleji degradujících polymerů.“). Prof. Bohumil Kratochvíl, v oné době náš šéfredaktor,razil pro tento přístup poetické heslo „nestírat autorům pel jejich vět“, jinými slovy, ponechat jim určitou originalitu.

Chtěl bych v tomto úvodníku na několika příkladech, nalezených v konkrétních člancích, ukázat, proč s tímto přístupem nemohu tak zcela souhlasit, a proč by redaktor někdy naopak měl tento „pel“ nemilosrdně setřít, pokud by původní formulace mohla vést třeba až k nedorozumění. Všechny níže uvedené citace jsou autentické. Jako redaktor si ale občas dovolím vzbouřit se proti autorově stylu i jen z čistě estetických důvodů, a navrhnou mu (jim) úpravu textu.

Tak např. slovní spojení „povolení k provedení klinického hodnocení“ je jistě srozumitelné a jednoznačné, ale příliš připomíná onen vtip o „provedení ošetření opruzení přirození“, parodující „zdeředit“ češtinu. A přitom by stačilo napsat například „souhlas s klinickým hodnocením“.

Neesteticky a rušivě působí germanismy, kdy se dvě nebo i více předložek seřadí za sebou, kupříkladu „Pro v praxi používané...“ nebo „Do k tomuto účelu připraveného roztoku přidáme...“. Duchu češtiny daleko lépe vyhovuje „Do roztoku, připraveného k tomuto účelu, přidáme...“, i za cenu menší úspornosti.

Často narážíme na pleonasmy. Setkal jsem se s formulací „Vlivem působení tohoto činidla...“. Prosím: buď tedy „působením tohoto činidla“ nebo „vlivem tohoto činidla“!

Opakem pleonasmu je neúplná (nedostatečná) formulace. Napíše-li autor „...byl objeven až na přelomu 20. století...“, neví chudák čtenář, šlo-li o přelom 19/20 nebo 20/21. Pokud to sám neví ani redaktor, musí se většinou autora dotázat.

Co ale může čtenáře opravdu zmást, je např. tato zdánlivě nevinná věta: „Tyto děje mohou způsobit makroskopické defekty“. Není zřejmé, co je způsobeno čím!

V takových případech je nutné použít trpný rod, tedy třeba „Těmito ději mohou být způsobeny makroskopické defekty“, nebo naopak „Tyto děje mohou být způsobeny makroskopickými defekty“. Dost často se s tímto jevem setkávám i v renomovaných denících („...tyto zisky přinášejí výhody...“) – někdy člověk opravdu neví, jak to ten novinář myslel.

Občas se setkáváme s prohřešky proti lingvistické logice. Zlovykem mnoha autorů je chybné používání záporu: Věta „Laserová modifikace polymerních substrátů se neprojevuje vždy vznikem...“ by správně měla znít „Laserová modifikace polymerních substrátů se ne vždy projevuje vznikem...“. Opět – je to nešvar, běžný i v obecné publicistice.

Slovní spojení „zlepšování této hodnoty“ je také zavádějící. Hodnota buď roste nebo klesá, a z jejího „zlepšování“ se někdy dá jen stěží poznat, co je pro autora tou kžženou změnou.

Někdy ale redaktor neví, jestli použitá věta není náhodou zažitým odborným slangem, i když se jeví jako gramaticky nesprávná. V takovém případě je nutná opatrnost a někdy i domluva s autorem. Je polymerní fólie „exponována laserovým paprskem“ nebo „laserovému paprsku“? Člověk by řekl, že něco je vystaveno (exponováno) něčemu, ale kdoví, jak je to v praxi. Nebo: Je správně „...provedena depozice zlatem“ nebo „zlata“?

V oboru makromolekulární chemie je takovým nesprávným, ale dávno zavedeným slovem „botnání“ (botnací tlak, botnací rovnováha, zbotnalý gel). Každému bohemistovi se zjeví vlasy, protože takové slovo v češtině neexistuje, pouze „bobtnání“. Dnes už ale asi nikdo změnu neprosadí, je to zabetonováno ve všech knihách i skriptech.

Často se setkáváme s anglicismy typu „NMR měření“, „HPLC výsledky“ apod. Připomíná to češtinu amerických Čechů („pojedu Ford károu do New York města“) nebo současny rádoby světácký marketing („Dopřejte si dovolenou v OREA rezortu!“). Doporučuji toto: pokud je zkratka v dotyčném výrazu snadno (např. pomocí přípony) upravitelná do tvaru přídavného jména, např. ultrafialové spektrum nebo polyvinylchloridová fólie, je možno použít i výraz UV spektrum, resp. PVC fólie. Pokud ne (těžko např. říci nukleárně-magneticko-rezonanční měření), je lepší dávat zkratku až za slovo, tedy „měření NMR“.

Nemohu radit svým kolegům-redaktorům, mají-li „vylepšovat“ češtinu při redigování rukopisů. Já chybnou gramatiku (a někdy i stylistiku) opravuji, a jen zcela výjimečně se mi stávalo, že některý autor protestoval. Mějme naši mateřštinu v úctě, a cit nám snad řekne, kdy máme zasáhnout, abychom ji ochránili.

Jiří Podešva